

ROMUALD WOJNA

POWOJENNA HISTORIOGRAFIA RADZIECKA O RESTYTUOWANIU
NIEPODLEGŁOŚCI POLSKI W 1918 R.

Każde zjawisko intelektualne, a więc również historiografia radziecka, nawet w tak stosunkowo wąskim aspekcie, jak założony w tytule, daje się analizować dwojako: w ciągu rozwojowym oraz pod względem zawartości. Ze zrozumiałych względów u jej początków zaznaczały się silnie dwa elementy: brak szczegółowej informacji z zakresu najnowszych dziejów Polski oraz decydujący wpływ polityki. Obydwa wynikały z przyczyn obiektywnych, leżały poza możliwościami działania historyków radzieckich, niemniej im właśnie utrudniały badania. Dopiero doświadczenia II wojny światowej, wspólna walka z prawdziwie śmiertelnym zagrożeniem hitlerowskim, ustanowienie w Polsce nowego ustroju społecznego i stabilizacja polityczna pozwoliły badaczom radzieckim przeciwstawić się dawnym trudnościom, zapoczątkować program systematycznych badań naukowych. Widoczne jest stałe doskonalenie się ich.

Ten stan rzeczy wzięto pod uwagę w niniejszym zarysie. Analizie poddaje się więc prace radzieckie opublikowane po 1945 r., poświęcone w całości lub tylko w fragmentach problemowi odbudowy państwowości polskiej po I wojnie światowej. Budził on i budzi nadal zainteresowanie naszego wielkiego sąsiada już choćby dlatego, że bezpośrednio styka się z węzłowym zagadnieniem w dziejach ZSRR, Rewolucją Październikową.

Właśnie Rewolucję Październikową cała historiografia radziecka od początku i zgodnie uznała za kamień węgielny przywróconej niepodległości Polski. Na plan pierwszy wysuwa się zasady samookreślenia narodów proklamowane w słynnym lenińskim dekreście „O pokoju” (8 listopada 1917 r.) i odezwie II Zjazdu Rad (również pióra Lenina) „Do robotników, żołnierzy i chłopów”¹, sprecyzowane przede wszystkim w punkcie drugim „Deklaracji Praw Narodów Rosji”, uchwalonej 15 listopada 1917 r. przez Radę Komisarzy Ludowych², w którym stwierdzano, iż narody zamieszkujące Rosję mają prawo do samookreślenia aż do oderwania się i utworzenia samodzielnego państwa.

Nie były to naturalnie pierwsze wypowiedzi nowych władz rosyjskich od czasu obalenia caratu przez Rewolucję Lutową. Wielkie wrażenie i w Rosji, i w Polsce wywarło Orędzie „Do Narodu Polskiego” z 27 marca 1917 r. Piotrogradzkiej Rady Delegatów Robotniczych i Żołnierskich, uznające bewarunkowo prawo Polaków do samodzielnego bytu

¹ W. I. Lenin, *Dzieła*, t. 26. Warszawa 1956, s. 237, 239—240.

² *Diekriety Sowietskoj Własti*, t. I 25 *oktiabria 1917 g.* — 16 *marta 1918 g.* Moskwa 1957, dok. 29, s. 40 (całość: s. 39—41).

państwowego³. Natomiast Odezwa Rządu Tymczasowego „Do Polaków”, opublikowana 31 marca, mówiła o „wolnej unii militarnej”, ostateczną decyzję przyznawała jednak rosyjskiemu Zgromadzeniu Ustawodawczemu⁴. I choć właśnie Orędzie Rady Piotrogrodzkiej, nie zaś Odezwa Rządu Tymczasowego, było zgodne z interesami Polski, sytuacja ówczesna spowodowała wszakże, iż tak w kraju, jak i na Zachodzie wagę przywiązywano do Odezwy, gdyż to ona była oficjalnym dokumentem państwowym. Dzięki temu prawo Polaków do własnego państwa stawało się faktem międzynarodowym, gdyż aktem tym nowy rząd rosyjski sprawę polską przenosił oficjalnie z płaszczyzny spraw wewnętrznych na płaszczyznę międzynarodową.

Historiografia radziecka stosunkowo niedawno zaczęła szerzej zajmować się okresem między Lutym a Październikiem 1917 r., dlatego też znaczenie aktu rządowego pozostało w istocie poza kręgiem jej zainteresowań, które brały pod uwagę przede wszystkim okres popaździernikowy. Na pytanie bowiem, jakie siły przywróciły Polsce niepodległość, odpowiada się zwięźle: Rewolucja Październikowa. „Jeśli dla wszystkiego co przodujące, postępowe” — pisał z okazji analizy historiografii polskiej Aleksander Manusiewicz — „odpowiedź na to pytanie znajdowała się w związku przyczynowym sprawy odbudowy Polski suwerennej ze zwycięstwem Rewolucji Październikowej, to wszystkie siły reakcji, cały wysiłek historyków burżuazyjnych, socjologów, polityków sprowadzał się do tego, aby sprawę Rewolucji Październikowej przeciwstawić uzyskaniu przez Polskę suwerenności państwowej”⁵. W jednym z podręczników podkreśla się szczególne znaczenie dekretu Rady Komisarzy Ludowych z 29 sierpnia 1918 r. o unieważnieniu pakietu umów rządu byłego Imperium Rosyjskiego z rządami Niemiec i Austro-Węgier⁶: „Dekret będący fundamentem prawnym odrodzenia państwowości polskiej wpłynął wyraźnie na walkę ludu polskiego o odzyskanie niezawisłości jego ojczyzny”⁷.

Z materiałów dostępnych w Polsce wynika, iż po II wojnie światowej pierwsze radzieckie rozprawy mające ambicje naukowe ukazały się

³ „Izwiestija Piotrogradskogo Sowjeta Raboczich i Soldatskich Dieputatow” 15 (28) III 1917, nr 15; *Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich*, t. I. Warszawa 1962, s. 8 *passim*. Obszernie o wpływie Rewolucji Lutowej na rozwój sytuacji w Polsce zob. I. S. Jaźborowska, *Fiewralskaja rewolucyjna w Rossii i podjom riwolucyjonnogo dwiżenija w Polsce (fiewral — oktaibr 1917 g)*. „Uczonyje zapiski Instytutu sławianowiedienija” t. XXVI *Iz istorii mieżslawianskich kulturnych swiaziej. K siemidiesiatiletiju akademiika Michajła Nikołajewicza Tichomirowa*. Moskwa 1963, s. 200—225.

⁴ *Odezwa Rządu Tymczasowego w sprawie niepodległości Polski ogłoszona przez P[iotrogrodzką] A[gencję] T[elegraficzną]*, *Materiały archiwalne do historii stosunków polsko-radzieckich*, t. I, Warszawa 1957, załącznik V, s. 416—417. Na temat obu dokumentów zob. E. Budżałow, *Rewolucja Lutowa 1917 r. Moskwa. Front. Prowincja*. Warszawa 1977, s. 534—536.

⁵ A. Ja. Manusiewicz, *Polskaja istoriografija o Wielikoj Oktiabr'skoj socjalistycznej rewolucyi i jejo roli w wosstanowlenii w 1918 godu polskiego gosudarstwa*, w: *Zarubieźnaja literatura ob Oktiabr'skoj rewolucyi*. Moskwa 1961, s. 65.

⁶ Chodzi o artykuł trzeci tego dekretu, zob. *Dokumenty Wnieszennej Politiki SSSR*, t. I, 7 nojabria 1917 g. — 31 diekabria 1918 g. Moskwa 1959, dok. 326, s. 460.

⁷ *Istorija zarubieźnych stran 1917—1945 gg. Uczebnoje posobieje*. Moskwa 1967, s. 29.

w 1948 r.⁸ (chodzi oczywiście o prace dotyczące założonego w tytule tematu). Jeśli abstrahować od pewnej kategoryczności zawartych w nich ocen i nieuniknionych — wobec braku dostatecznej ilości materiału — uproszczeń, to jednak okaże się, że zawierają one logiczny schemat wydarzeń. Warto go tu pokrótce przedstawić, ponieważ powtarza się też w pracach późniejszych, jakkolwiek wzbogacony i miejscami zmodyfikowany.

Pierwsze stwierdzenie odnosi się do stanu Polski: była ona nie tylko rozerwana między zaborców, ale i zróżnicowana, gdyż stopień rozwoju poszczególnych dzielnic zaborowych był nierówny: najwyższą świadomość klasową reprezentowali robotnicy w dużych ośrodkach przemysłowych (przede wszystkim Zagłębie Dąbrowskie, Warszawa i Łódź)⁹. Podzielony naród dążył do zjednoczenia i to jego dążenie stanowiło element pozytywny, gdyż sama walka narodowyzwoleńcza ma charakter postępowy, a rezygnowanie z hasła niepodległości hamuje aktywność proletariatu, także w zakresie jego interesów klasowych, jest wodą na młyn nacjonalizmu¹⁰. W dodatku cechą charakterystyczną polskiego ruchu robotniczego była przewaga świadomości narodowej nad klasową, co z kolei wstrzymywało rozwój rewolucji. Przewodząca ruchowi rewolucyjnemu w Polsce SDKPiL, utworzona przez Różę Luksemburg i Jana Tyszkę (wymieniano tylko tę dwójkę działaczy) zajmowała w kwestii narodowej pozycję luksemburgistowską, której cechą podstawową był nihilizm narodowy, a w kwestii chłopskiej ignorowanie okresu przejściowego, przekonanie, że dzięki przewrotowi społecznemu od razu można się znaleźć w socjalizmie¹¹.

Według koncepcji obu autorów, podstawowe znaczenie dla niepodległości Polski miała Rewolucja Październikowa: w sierpniu 1918 r. rząd radziecki przekreślił traktaty rozbiorowe i to była główna przesłanka możliwości zjednoczenia Polski; drugą okazała się klęska wojenna Niemiec, którą w znacznym stopniu spowodowało rewolucjonizowanie się nastrojów w Niemczech pod wpływem wydarzeń rosyjskich¹². W Polsce rozpoczęła się więc równocześnie walka o wyzwolenie narodowe i o charakter odrodzonego państwa. Klasy posiadające znajdowały się w sytuacji o tyle lepszej, że robotnicy zostali w znacznej części rozproszeni przez wojnę, nie istniała też masowa partia proletariatu, zdolna do porwania za sobą proletariatu do walki o władzę, nawiązania sojuszu z chłopstwem¹³.

W drugiej dekadzie listopada 1918 r. po władzę sięgnął Józef Piłsudski, który wykorzystał swój mit — twierdzą autorzy — rzekomego socjalisty (choć nim nie był), męczennika sprawy narodowej (więziony

⁸ I. S. Juzefowicz, *Wielikaja Oktiabr'skaja socjalistyczeskaja riewolucyjna i formirowanije polskiego gosudarstwa w 1918 g.* „Izwestija Akademii Nauk SSSR”, Sierija istorii i filosofii, t. V, 1948, nr 3, s. 249—260; M. W. Misko, *Iz istorii riewolucyonnogo dwizenija w Polsce w 1918—1919 godach.* „Woprosy istorii” 1948, nr 10, s. 39—60.

⁹ Juzefowicz, op. cit., s. 249.

¹⁰ Ibidem, s. 250—251.

¹¹ Ibidem, s. 250; Misko, *Iz istorii riewolucyonnogo dwizenija w Polsce*, s. 42, 58—59.

¹² Ibidem, s. 39.

¹³ Juzefowicz, op. cit., s. 258.

krótko w Magdeburgu, a także błędy SDKPiL w kwestii narodowej i chłopskiej. Piłsudski zlikwidował rząd lubelski prawicowego socjalisty Ignacego Daszyńskiego, powołał natomiast gabinet oddanego mu Jędrzeja Moraczewskiego. Ten oficjalnie proklamował niepodległość odrodzonego państwa, a w polityce wewnętrznej nastawił się głównie na walkę z ruchem rewolucyjnym¹⁴.

Obóz kontrrewolucji — dowodzą dalej autorzy — mimo jego zróżnicowania łączyła zdecydowana antyradzieckość. To właśnie pozwoliło endekom i zwolennikom Piłsudskiego połączyć się (rząd Ignacego Jana Paderewskiego) w walce z rewolucją. Walka zaś okazała się niełatwa, ponieważ podsycala ją drożyzna, bezrobocie, zasilali wracający z Rosji i Niemiec robotnicy oraz jeńcy wojenni, korzystano też z doświadczeń rosyjskich tworząc rady, a ich upadek w 1919 r., spowodowany m. in. przez rozłamowców z PPS, przesądził ostatecznie o obliczu nowego państwa, o jego ustroju społecznym¹⁵. Rozmach ruchu, choć silny nie na tyle, by stworzyć polską republikę radziecką, wystarczył jednak dla utrzymania w Polsce swobód zdobytych w 1918 r. (zlikwidował je — zdaniem autorów — przewrót z 1926 r. dokonany przez Piłsudskiego), natomiast główną winą za porażkę rad w latach 1918—1919, jak i klęskę wrześniową 1939 r. obciąża się PPS, która demoralizowała robotników w przełomowych momentach¹⁶.

Na początku lat pięćdziesiątych ukazała się kolejna praca, pióra Aleksandra Manusiewicza, będąca pierwszą po II wojnie światowej radziecką syntezą dziejów Polski¹⁷. Interesującą nas część tego dzieła rozpoczął autor od twierdzenia o decydującym znaczeniu Rewolucji Październikowej dla Polski: bez zwycięstwa rewolucji „pierwsza światowa wojna imperialistyczna skończyłaby się dla Polski jedynie nowym rozbiorem. Tylko ustanowienie władzy radzieckiej w Rosji stworzyło warunki niezbędne do rozwiązania kwestii polskiej i utworzenia państwa polskiego”¹⁸. Dowodem — twierdzi Manusiewicz — jest to, że wszystkie akty władzy radzieckiej przyznawały Polsce prawo do samostanowienia, że podczas wojny domowej broniono interesów Polaków, zabezpieczano polskie mienie historyczne oraz zaspokajano potrzeby ludności polskiej w Rosji. Natomiast mocarstwom zachodnim Polska była potrzebna tylko do walki z Rosją Radziecką. Według koncepcji rządu francuskiego z początków 1918 r. miała Polska znajdować się w „granicach historycznych”, tzn. z 1772 r., gdy utraciła na rzecz Prus swe najważniejsze ziemie zachodnie, natomiast posiadała Litwę, Białoruś i część Ukrainy, ponadto była winna wraz z Francuzami i pod ich przewodem występować przeciw Rosji Radzieckiej¹⁹.

Nie wszystkie twierdzenia i sformułowania w tej pracy Manusiewicza mogą zadowolić badacza, zwłaszcza obecnie, niemniej na jedno warto

¹⁴ Ibidem, s. 255, 256—257, 258; Misko, op. cit., s. 41.

¹⁵ Ibidem, s. 42, 45—49.

¹⁶ Ibidem, s. 58; Juzefowicz, op. cit., s. 259.

¹⁷ A. Ja. Manusiewicz, *Oczerki po istorii Polshy*. Moskwa 1952.

¹⁸ Ibidem, s. 266.

¹⁹ Ibidem, s. 267—269.

zwrócić uwagę. Wysunął on mianowicie problem powiązania dwóch spraw: jaki był rzeczywisty stosunek mocarstw zachodnich do niepodległości Polski i do jej granic. Niestety, zwłaszcza ta pierwsza sprawa nie znalazła po dziś dzień — nie tylko zresztą w historiografii radzieckiej — dostatecznie głębokiego naświetlenia, mimo podejmowanych prób. Kwestie wewnętrzne Polski autor ułożył w następującym ciągu: przyływ fali rewolucyjnej na ziemiach polskich pod wpływem Października, wystąpienia mas przeciw okupantom pod wodzą SDKPiL, tworzenie się rad i oddziałów Gwardii Czerwonej w Zagłębiu Dąbrowskim pod wpływem rewolucji niemieckiej, utworzenie 7 listopada 1918 r. rządu lubelskiego jako wyraziciela interesów burżuazji, przejęcie władzy przez zwolnionego z twierdzy magdeburgskiej Piłsudskiego, który w kwestii „zdradził podstawowe interesy Polski”, powołanie rządu Moraczewskiego w celu przeciwstawienia się rosnącej fali rewolucji, zwycięskie powstanie wielkopolskie bez poparcia władz piłsudczykowskich, przejęcie władzy w Wielkopolsce przez Narodową Demokrację, błędy komunistów polskich w kwestii narodowej, sojusz piłsudczyków z endekami zawarty pod naciskiem mocarstw zachodnich, nowy gabinet Paderewskiego i wybory do Sejmu Ustawodawczego²⁰.

Właśnie wybory do Sejmu uznał Manusiewicz za akcent kończący okres kształtowania się odrodzonego państwa polskiego, one też nadały mu charakter ściśle klasowy. Atoli „Odbywane w warunkach stanu wyjątkowego, wprowadzonego w głównych ośrodkach proletariackich, braku jednolitego prawa o obywatelstwie, samowoli władz i bojkotu ze strony partii komunistycznej, która nie doceniała konieczności wykorzystania wyborów do mobilizowania przodujących sił ludu i zdobycia trybuny parlamentarnej, wybory nie mogły odzwierciedlić prawdziwej woli wyborców”²¹.

Jak widać więc, na odcinku, który nas interesuje, w historiografii radzieckiej postępował proces wzbogacania, komplikowania pojęciowego, przy jednoczesnym zachowaniu struktur najprostszych, niekiedy zbyt mało pojemnych lub zgoła nietrafnych. Na podstawie tego, ogółem pozytywnego dorobku podjęto próbę syntezy typu encyklopedycznego. Zaprezentowano ją w dwóch kolejnych wydaniach *Wielkiej Encyklopedii Radzieckiej* (II i III wydanie) i *Encyklopedii Historycznej*²². Autorem we wszystkich trzech przypadkach był Manusiewicz, nie dziw więc, że i hasła encyklopedyczne powtarzają w zwartej formie treść oraz schemat poprzedniej jego pracy. Natomiast większy nacisk położono w nich na powiązanie niepodległości Polski z rewolucją (w Rosji, Austrii, Niemczech i na Węgrzech, wyd. II), znaczenie dekretu 29 sierpnia 1918 r. dla Polski („Dekret ten dawał silne podstawy prawne i polityczne niezawisłości Polski”, wyd. III), wreszcie walkę wyzwolenczą samego zainteresowanego narodu (m. in. wspomina się w *Encyklopedii Historycznej* o powstaniach śląskich)²³.

²⁰ Ibidem, s. 271, 277, 278—280, 284—286.

²¹ Ibidem, s. 286.

²² *Bolszaja Sowietskaja Encyklopedija*, t. 34, Moskwa 1955 (wyd. II), s. 41; t. 20, Moskwa 1975 (wyd. III), s. 295; *Sowietskaja Istorичесkaja Encyklopedija*, t. 11, Moskwa 1968, s. 346—349.

²³ Ibidem, s. 346, 349.

Duże zasługi w rozwoju radzieckiej historiografii Polski położył wspomniany już Michał Misko. W 1957 r. ukazały się dwie znaczące jego prace, poświęcone właśnie kwestii restytuowania państwowości polskiej²⁴. Autor sięgnął w nich do okresu rozbiorów, wysuwając twierdzenie, iż porażka prób odrodzenia państwowości polskiej w końcu XVIII i w XIX w. wynikała z nierówności sił: dopóki bowiem zaborcy pozostawali w sojuszu, Polakom trudno było myśleć o zwycięstwie, tym bardziej iż ani Anglia, ani Francja, chętnie szermujące formułami dyplomatycznymi o wolności, naprawdę nie angażowały się w obronę Polski, która była dla nich tylko przedmiotem przetargu i nacisku na rządy państw zaborczych²⁵. Wątek państw zaborczych interesował zresztą nie tylko Miskę, wrócono doń nieco później, z okazji 150 rocznicy urodzin Karola Marksa, kiedy to podjęto twierdzenie Marksa o niemożliwości współistnienia Prus i wolnej Polski oraz konieczności dla Europy istnienia takiej Polski²⁶.

Misko zwrócił uwagę na znaczenie I wojny światowej dla Polski: to właśnie wówczas po raz pierwszy starli się trzej zaborcy, zaczęli też współzawodniczyć ze sobą w próbach przeciągnięcia na swoją stronę ludności polskiej (m. in. odezwa W. Ks. Mikołaja Mikołajewicza i akt 5 listopada 1916 r.), próby kłecenia kadłubowego państwa nie mogły jednak zakończyć się pomyślnie. O takim też — lub zbliżonym — kształcie Polski myślał Wilson, wysuwając w orędziu z 22 stycznia 1917 r. formułę „Polski zjednoczonej, niepodległej i autonomicznej”, o takiej myśleli Niemcy i Austriacy, a także chyba i rosyjski Rząd Tymczasowy²⁷.

Twierdzenie o głównym i określającym charakter wydarzeń w Polsce znaczeniu Rewolucji Październikowej znalazło się także w wielkiej syntezie dziejów Polski przygotowanej w moskiewskim Instytucie Słowiańszczyzny i Bałkanistyki²⁸ oraz w wielu monografiach i artykułach

²⁴ M. W. Misko, *Oktiabr'skaja riewolucyjja i wosstanowienije niezawisimosti Polszy*. Moskwa 1957; tegoż, *Oktiabr'skaja riewolucyjja i wosstanowienije niezawisimosti Polszy w 1918 godu*. „Woprosy istorii” 1957, nr 11, s. 86—108.

²⁵ Ibidem, s. 87.

²⁶ A. F. Smirnow, *Karl Marks o polskom woprosie (K 150-letiju so dnia roždienija K. Marksa)*. „Sowietskoje sławianowiedienije” 1968, z. 2, s. 8, 12. Dość dużo interesujących materiałów i twierdzeń znajduje się w pracy Je. Rubinsztejn, *Giermanskaja politika kołonizacji polskich ziemiel w naczale XX wieka*. „Woprosy istorii” 1946, nr 11, s. 72—85.

²⁷ Misko, *Oktiabr'skaja riewolucyjja*, s. 88—90.

²⁸ *Istorija Polszy w trioch tomach*, t. III. Moskwa 1958, s. 8, 31. Zwrócono tu również uwagę, że to właśnie dzięki Rewolucji Październikowej powstały zasadnicze przesłanki zwycięstwa przyszłej rewolucji ludowej w Polsce oraz wspólnego zwycięstwa nad faszyzmem niemieckim (s. 8).

²⁹ M.in. S. M. Steckiewicz, *Raboczeje dwiżenije w Polrze w 1918—1919 godach (nojabr' 1918—ijul 1919 goda)*. Leningrad 1966, s. 3; A. Macko, *Riewolucyjonnaja bor'ba trudiaszczichsia Polszy i Zapadnoj Bietorussii protiv gnjota burżuazii i pomieszczykow 1918—1939 gg.* Mińsk 1972, s. 19; P. M. Kałenyczenko, *Welykij Żowteń i rewolucyjnyj ruch u Polszczy (łystopad 1917—żowteń 1919 r.)*. Kyjw 1971, s. 30—31; I. I. Kostiuszko, *Tradycyi riewolucyjnojj bor'by KPP i objedinentije polskogo raboczego dwiżenija*. „Sowietskoje sławianowiedienije” 1968, z. 6, s. 18; I. S. Jaźborowska, *Problema russko-polskogo riewolucyjnogo sojuza u W. I. Lenina i polskije socyjal-diemokraty*. „Sowietskoje sławianowiedienije” 1970, z. 2,

badaczy indywidualnych²⁹. Obok niego jednym z najczęściej i najwcześniej podkreślanych wątków były dzieje Polaków w Rosji rewolucyjnej, te jednak interesują nas o tyle, o ile się wiążą z tematem założonym w tytule. Pod tym względem na plan pierwszy wydobywa się dwie kwestie: mniej eksponowaną — pomoc udzielaną socjaldemokratom w kraju przez członków partii pozostających w Rosji (głównie w dziedzinie ideologii, zaopatrzenia w literaturę rewolucyjną) oraz bardziej podkreślaną, mianowicie rewolucjonizującej roli emigrantów polskich wracających do kraju z Rosji Radzieckiej³⁰.

Powrót emigrantów, niejednokrotnie przepojonych ideami rewolucyjnymi, był rzeczywiście elementem wysoce sprzyjającym destabilizowaniu struktury administracji okupacyjnej niemieckiej i austriackiej, radykalizującym znaczne kręgi społeczeństwa polskiego. Od marca do sierpnia 1918 r. wróciło z Rosji ok. 100 tys. osób, później (do końca grudnia) jeszcze prawie 300 tys., a ponieważ wywodziły się one z różnych kręgów społecznych, więc też wpływ ich okazał się bardzo wszechstronny³¹. Chodziło tu naturalnie o praktykę rewolucyjną, gdyż — jak podkreśla historiografia radziecka — myśl marksistowska w Polsce ma dawne i bogate tradycje, m. in. już w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku hartowała się w walce z pozytywizmem, niejedno też zacerpnęła z wczesnych prac Lenina³².

Polscy socjaldemokraci bardzo wcześnie nawiązali współpracę z innymi, zagranicznymi partiami rewolucyjnymi, bliskie stosunki łączyły ich zwłaszcza z rosyjskimi socjaldemokratami-bolszewikami, Lenin wysoko cenił ich oddanie sprawie³³. Właśnie SDKPiL, później również PPS-Lewica stały na czele rozwijającego się polskiego ruchu robotniczego, a głównym zadaniem owego ruchu w walce o rewolucję socjalistyczną w Polsce było — zdaniem Lenina — połączenie swych sił z ruchem

s. 66—67; M. N. Czernych, *Ju. Marchlewskij o znaczeniu Wielikoj Oktiabr'skoj socjalistycznej rewolucyj dla wosstanowienija niezawisimosti Polszy*. „Sowietskoje sławianowiedienije” 1975, z. 1, s. 24—36; I. A. Chrienow, *Iz istorii obrazowanija i pierwogo pierioda diejatielnosti Kommunistycznej raboczej partii Polszy (1918—1923 gg.)*. „Woprosy istorii” 1959, nr 6, s. 83—84.

³⁰ I. S. Jaźborowska, *Ispolzowanije polskimi proletarskimi partijami opyta Oktiabr'skoj rewolucyj pri sozdanii Sowiegow (1918—1919 gg.)*. „Uczonyje zapiski Instituta sławianowiedienija”, t. XXVIII, *Iz istorii klassowej bor'by i nacjonalno-oswoboditelnogo dwiżenija w sławianskich stranach*. Moskwa 1964, s. 5—6; Macko, op. cit., s. 10; F. T. Konstantinow, L. N. Wielikowicz, *Podjom rewolucyjnego dwiżenija w sławianskich stranach w pierwyje gody posle Oktiabr'skoj rewolucyj*. „Woprosy istorii” 1958, nr 7, s. 49—50. Zagadnieniu temu Paweł Kaleniczenko poświęcił monografię i artykuł: P. M. Kaleniczenko, *O wlijanii swidietielel i uczastnikow Wielikoj Oktiabria na razwittije rewolucyjnego dwiżenija w Polsce letom i osieniu 1918 g.* Moskwa 1967; tegoż, *O rewolucjonizirujuszczej diejatielnosti polskich trudiaszczichsia, wozwratiwuszichsia na rodzinu iz Sowietskoj strany, w: Uczastije trudiaszczichsia zarubieżnych stran w Oktiabr'skoj rewolucyj*. Moskwa 1967, s. 236—251.

³¹ I. S. Jaźborowska, *O niekotorych aspiewtach wlijanija Oktiabria na so-dierżanije, naprawlenije i formy klassowej bor'by w Polsce (1918—1923 gg.)*, w: *Sowietsko-polskie odnoszenia 1918—1945. Sbornik statiej*. Moskwa 1974, s. 26—30.

³² Też, *Idiejnoje razwittije polskogo rewolucyjnego raboczego dwiżenija (koniec XIX — pierwaja cztwier' XX w.)*. Moskwa 1973, s. 24—43.

³³ A. F. Smirnow, *Polskomu gosudarstwu — tysiacza let*, „Nowaja i nowiejszaja istorija” 1966, nr 5, s. 29.

narodowowyzwoleńczym³⁴. SDKPiL oraz PPS-Lewica, choć były partiami internacjonalistycznymi, choć miały wśród robotników duże wpływy i stały na czele ich walki z klasami posiadającymi³⁵, w kwestii narodowej nie potrafiły wypracować pozycji prawidłowej, która zapewniłaby im przewagę w zmaganiach w okresie odzyskiwania niepodległości.

W pracach radzieckich wydanych w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych trochę więcej niż w poprzednich uwypukla się znaczenie walki samego narodu polskiego o niepodległość, choć zawsze w powiązaniu z wpływem na nią wydarzeń rewolucyjnych w Rosji, Niemczech, Austrii lub na Węgrzech³⁶. Nie tylko zresztą w Polsce — twierdzi jeden z badaczy — lecz we wszystkich krajach słowiańskich pod koniec I wojny światowej nastąpiło zespolenie walki o demokratyczny pokój z walką narodowowyzwoleńczą, a Rewolucja Październikowa zapewniła jej szeroki rozmach³⁷.

W skomplikowanej sytuacji wewnętrznej polskie partie rewolucyjne popełniły kilka błędów, które zemściły się srodze na nich i na całym ruchu robotniczym w kraju. Historiografia radziecka jest tu zupełnie jednomyślna i mówi o błędach SDKPiL oraz PPS-Lewicy w kwestii narodowej i chłopskiej. Jesienią 1918 r., gdy dzięki klęsce państw centralnych powstały warunki sprzyjające bezpośrednio przywróceniu niezawisłości Polski, obie partie przystąpiły do tworzenia rad delegatów robotniczych, co było pociąganiem słusznym i prawidłowym. Atoli nie opracowały one planu zagarnięcia władzy w terenie ani powołania polskiego centralnego organu radzieckiego lub też takiego, który by kierował walką o władzę, ponadto nie łączyły hasła rad z hasłem niepodległości³⁸.

W tym czasie w Polsce — twierdzą badacze radzieccy — znaczne wpływy miały nadal klasy posiadające, partie reformistyczne, zatem program zjednoczenia Polski z Rosją Radziecką nie mógł skupić mas wokół SDKPiL oraz PPS-Lewicy, a choć obie partie rychło zeń zrezygnowały, nie wysunęły w zamian hasła niepodległości. „Wobec długotrwałego ucisku narodowego, gdy przytłaczająca większość ludności Polski marzyła o wolności narodowej i niepodległości, a suwerenność tę nowa Rosja radziecka uroczyście uznała, odrzucenie przez polskich socjaldemokratów hasła niepodległości wydawało się masom polskim czymś nie do przyjęcia. Był to wielki błąd partii”³⁹.

Z czego ów błąd wynikał? Aleksander Manusiewicz sądzi, iż taktyka SDKPiL brała się z przekonania socjaldemokratów o działaniu hasła niepodległości na rzecz interesów burżuazji: odrywa ono klasę robotniczą od walki rewolucyjnej⁴⁰; Michał Misko dodaje, iż odrzucenie hasła samookre-

³⁴ I. I. Kostiuszko, *W. I. Lenin o proletarskom intiernacyonalizmie*. „Sowietskoje sławianowiedienije” 1970, z. 2, s. 9.

³⁵ P. M. Kałenyczenko, *Wetykyj Zowteń i rewolucyjnyj ruch w Polsce*, s. 53, 67; *Istorija Polczy*, t. III, s. 31.

³⁶ Macko, op. cit., s. 14—15; Czernych, op. cit., s. 31, 36; I. S. Jaźborowska, *Kommunističeskaja Partija Polczy i idiei Oktiabria 1918—1923 gg.* Moskwa 1967, s. 49—50; Smirnow, *Polskomu gosudarstwu — tysiacza let*, s. 30.

³⁷ Konstantinow, Wielikowicz, op. cit., s. 54.

³⁸ Steckiewicz, op. cit., s. 33, 35.

³⁹ Misko, *Oktiabr'skaja riwolucyja*, s. 106.

⁴⁰ A. Ja. Manusiewicz, *Iz istorii riwolucyonnogo dwiżenija w Polsce w 1917—1918 godach*. „Nowaja i nowiejszaja istorija” 1957, nr 4, s. 142.

ślenia wynikało z przeświadczenia o niemożności urzeczywistnienia go w kapitalizmie i zbędności jego w socjalizmie⁴¹; Aleksander Macko zaś sądzi: socjaldemokraci uważali, że jest to hasło sprzeczne z internacjonalizmem⁴²; Inessa Jaźborowska precyzuje jeszcze dokładniej: w SDKPiL hasło samookreślenia odnoszono tylko do proletariatu, nie całego narodu, nie zrewidowano też starej teorii o jednoczesnym zwycięstwie rewolucji we wszystkich lub kilku co najmniej krajach wysoko rozwiniętych, natomiast PPS-Lewica niesłusznie zrezygnowała z uznawanego przez nią (do konferencji radomskiej) hasła samookreślenia, przyjmując założenie automatycznego niejako wejścia Polski w skład rodziny krajów socjalistycznych po rewolucji światowej⁴³.

Drugim błędem polskich partii rewolucyjnych była ich pozycja w kwestii chłopskiej: nie potrafiono pociągnąć za sobą chłopów, pominięto sprawę sojuszu ich z robotnikami, brano pod uwagę tylko proletariat wiejski, postulowano jedynie zniesienie własności prywatnej ziemi i tworzenie komun⁴⁴, czyli nie respektowano zadań rewolucji demokratycznej.

Owe błędy wytyka historiografia radziecka nie bez kozery: w tym czasie — twierdzi ona — przed Polską otworzyły się dwie drogi: odrodzone państwo mogło się stać republiką parlamentarną, ale mogło też być republiką socjalistyczną. Właśnie walka o wewnętrzny kształt państwa okazała się główną treścią życia politycznego Polski od jesieni 1918 do połowy 1919 r.⁴⁵

W tym aspekcie historiografia radziecka bada i obrazuje nasze dzieje lat 1918—1919. Historycy radzieccy podkreślają złożoność procesu historycznego w Polsce. Rewolucja Październikowa pobudziła niepokoje społeczne, stworzyła sytuację korzystną dla rewolucji, atoli restytuowane państwo polskie wkroczyło na drogę rozwoju kapitalistycznego, nie socjalistycznego. Przyczyny tego są różne, ale badacze zwracają uwagę przede wszystkim na takie elementy, jak wymienione błędy SDKPiL oraz PPS-Lewicy w kwestii narodowej i chłopskiej, aktywność PPS, której działacze uczestniczyli w ruchu wyzwolenicznym, przeciwstawiali się próbom prawicy (tzn. endeków) uchwycenia władzy, wysuwali hasła niepodległościowe, postulowali zwołanie Sejmu Ustawodawczego, reformy demokratyczne i w ten sposób ugruntowali autorytet swej partii w społeczeństwie, przeciwstawiając go obu partiom rewolucyjnym, wreszcie uznaje się za nader ważki czynnik zwycięstwa sił zachowawczych brak w Polsce w tym czasie prawdziwie konsekwentnej partii typu bolszewickiego, a więc partii komunistycznej⁴⁶.

Badacze radzieccy podkreślają także rolę Józefa Piłsudskiego w tłumieniu rewolucji, przy czym często zarzuca mu się — nawet w bardzo

⁴¹ Misko, *Oktabr'skaja riewolucyja*, s. 93.

⁴² Macko, op. cit., s. 23—24.

⁴³ Jaźborowska, *Kommunistyczeskaja Partija Polszy*, s. 30, 32, 47—48.

⁴⁴ Ibidem, s. 31; teźże, *Idiejnoje razwitiije polskiego riewolucyionnogo raboczego dwizenija*, s. 342—345; Misko, *Oktabr'skaja riewolucyja*, s. 117; Macko, op. cit., s. 23.

⁴⁵ Steckiewicz, op. cit., s. 3.

⁴⁶ Ibidem, s. 35; A. Ja. Manusiewicz, *W. I. Lenin ob intiernacjonalnom charakterie Oktabria*, w: *W. I. Lenin ob istoriczskom opytie Wielikogo Oktabria sbornik statiej*. Moskwa 1969, s. 456; *Istorija Polszy*, t. III, s. 55.

ostrej formie rozmijanie się z interesami narodowymi Polski; podobną rolę wypomina się Ignacemu Daszyńskiemu oraz Jędrzejowi Moraczewskiemu⁴⁷. Słuszna w kilku warstwach, lecz nieco zbyt jednostronna krytyka socjalistów i Piłsudskiego prowadzi do nadmiernego eksponowania jego roli.

Ważnym wątkiem podejmowanym przez badaczy radzieckich — w odróżnieniu zwłaszcza od prac z okresu przed II wojną światową — jest problem wyzwania się poszczególnych rejonów Polski (również Śląska i Pomorza) z jarzma okupacyjnego i zaborowego oraz scalania świeżego organizmu państwowego. Wyżej wspomniano już, że niektórzy historycy wskazywali na zróżnicowanie poziomu rozwoju poszczególnych części zaborowych Polski i płynące stąd konsekwencje dla ruchu rewolucyjnego.

W wyniku rewolucji w Niemczech i Austro-Węgrzech pod koniec października 1918 r. rozpoczął się proces bezpośredniego wyzwania Polski. Galicja i Śląsk Cieszyński pierwsze zrzuciły jarzmo zaborowe, zaczęły powstawać załączkowe organy państwowości polskiej, jak Komisja Likwidacyjna w Krakowie lub rząd Józefa Świerzyńskiego, powołany oczywiście przez Radę Regencyjną, atoli bez zgody okupantów⁴⁸. Niemniej nie od razu doszło do odzyskania niepodległości, a jeszcze gorzej przedstawiała się sprawa ziem zachodnich: Anglia wymogła zrazu na Niemcach opuszczenie ziem, które przed 1914 r. do nich nie należały. Tak więc w granicach Niemiec nadal pozostawał Śląsk, Wielkopolska, Pomorze, Mazury i inne polskie ziemie zachodnie; wiązało się to z faktem — twierdzi się w radzieckiej syntezie dziejów Polski — że mocarstwa Ententy w walce z Rosją rewolucyjną bardziej liczyły na silne Niemcy niż na nową, lecz słabą Polskę⁴⁹. Tam właśnie, na nowych obszarach nie wyzwolonych, robotnicy polscy nawiązali ścisły związek z robotnikami niemieckimi, choć kontynuowali jednocześnie walkę o wolność narodową; powstawały m. in. wspólne polsko-niemieckie rady delegatów na Warmii i Mazurach (Olsztyn, Barczewo, Ostróda, Mikołajki), ogółem jednak zarówno tam jak i w Wielkopolsce oraz na Pomorzu rady były słabe, gdyż nie działała tam partia rewolucyjna, a ruch robotniczy niezbyt się rozwinął⁵⁰.

Historiografia radziecka krytykuje „rząd warszawski” za jego stosunek do ziem zachodnich (sądzi się np., że Powstanie Wielkopolskie pozostawiono własnemu losowi) i wschodnich (o te zasiedlone przez ludność etniczną niepolską toczono zaciekle walki)⁵¹. W sumie jednak kwestia granic nie została wyjaśniona szczegółowo.

Częściej jest elementem pomocniczym innej konstrukcji, mianowicie ma służyć za przykład rozmachu ruchu masowego, który ostatecznie, wskutek

⁴⁷ Ibidem, s. 59—62; Macko, op. cit., s. 20; Manusiewicz, *Oczerki po historii Polski*, s. 278—280; P. M. Kałenyczenko, *Wielki Związek i rewolucyjny ruch w Polsce*, s. 109—110.

⁴⁸ Misko, *Oktobr'skaja riewolucyjna zawisimosti Pol'szcy w 1918 godu*, s. 99—100; *Istorijska Pol'szcy*, t. III, s. 51—52.

⁴⁹ Ibidem, s. 55—56.

⁵⁰ Kałenyczenko, *Wielki Związek i rewolucyjny ruch w Polsce*, s. 127, 201, 273—274.

⁵¹ *Istorijska Pol'szcy*, t. III, s. 79; Smirnow, *Pol'skomu gosudarstwu — tysiacza let*, s. 30.

wielu przyczyn, spożytkowała dla swych celów burżuazja, nie zaś klasa robotnicza⁵².

Badacze radzieccy przywiązują wielką wagę do faktu powstania partii komunistycznej w Polsce. Świeżo utworzone państwo dopiero się formowało, aktualna więc była jeszcze walka o władzę, a szanse zjednoczonej partii z pewnością były większe niż dwóch istniejących oddzielnie. Mogła ona też lepiej realizować hasło rewolucji socjalistycznej, a zwłaszcza kierować poczynaniami robotników⁵³. KPRP powstała jako partia prawdziwie rewolucyjna — precyzują historycy radzieccy — ale w momencie zjednoczenia nie przezwyciężyła starych błędów: nadal obowiązywało przekonanie o rychłym zwycięstwie rewolucji światowej, zbędności w związku z tym istnienia państw narodowych; nie przewyższono też niesłusznego stanowiska w kwestii chłopskiej, ponadto niepotrzebnie zbojkotowano w styczniu 1919 r. wybory do Sejmu Ustawodawczego, pozbawiając się ważkiej przecież trybuny sejmowej⁵⁴.

Komuniści polscy i w tym czasie nie wzięli pod uwagę konkretnej sytuacji w kraju: „W pierwszych miesiącach 1919 r. na ziemiach polskich pogłębiał się nadal proces samookreślenia narodowego i społecznego ludu polskiego, połączony z terytorialnym formowaniem się niezawisłego Państwa Polskiego. Kraj przeżywał burzliwy rozwój walki antyimperialistycznej, która ogarnęła nie tylko klasę robotniczą, ale i chłopstwo (w powiecie tarnobrzeskim ruch chłopski doprowadził do ustanowienia władzy ludowej: utworzono tak zwaną Republikę Tarnobrzeską), drobnomieszczaństwo, inteligencję. Atoli większość tych warstw, łącznie z częścią klasy robotniczej wiązała utworzenie państwa polskiego tylko z uzyskaniem niepodległości, problemy społeczne zaś traktowała jako drugorzędne. Przeważały iluzje, że skoro tylko w narodowym państwie polskim po 130-letniej przerwie pocznie funkcjonować Sejm, w kraju raz na zawsze zostanie zaprowadzony ład demokratyczny”⁵⁵.

W takiej właśnie sytuacji — twierdzą badacze radzieccy — rezygnacja z hasła niepodległości, poparcia chłopstwa, bojkot wyborów do Sejmu musiały wytrącić oręż z ręki komunistów; i choć stosunkowo szybko, bo już w lutym 1919 r., podczas obrad I Rady Partyjnej KPRP, zapoczątkowano zmiany na lepsze⁵⁶, niemniej straconych pozycji i straconego czasu nie dało się odrobić, tym bardziej że i przez błędną taktykę, i przez działania PPS partia komunistyczna nie miała większości wśród robotników w żadnym większym ośrodku przemysłowym prócz Zagłębia Dąbrowskiego⁵⁷.

⁵² Ibidem; Konstantinow, Wielikowicz, op. cit., s. 55, 57—58.

⁵³ R. Jermołajewa, *K istorii polskich kommunističeskich organizacij i organow RKP(b) dla raboty sriedi polskiego nasilenija na tierritorii Sowietsoj Riepubliki w 1917—1921 gg.*, w: *Oktiabr'skaja riewolucyjja i zarubieźnyje stawianskije narody. Sbornik statiej*. Moskwa 1957, s. 53.

⁵⁴ R. A. Jermołajewa, A. J. Manusiewicz, *Lenin i polskoje raboczeje dwiżenije*. Moskwa 1971, s. 459—460; Chrienow, op. cit., s. 90—92; Macko, op. cit., s. 23—24; Jaźborowska, *Idiejnoje razwitiije polskiego riewolucyjonnogo raboczego dwiżenija*, s. 354—356, 362—363.

⁵⁵ Ibidem, s. 357.

⁵⁶ Jermołajewa, Manusiewicz, op. cit., s. 461.

⁵⁷ Jaźborowska, *Idiejnoje razwitiije polskiego riewolucyjonnogo raboczego dwiżenija*, s. 362.

Tak więc, wnioskuje się w niektórych pracach radzieckich, słabość zorganizowanego ruchu rewolucyjnego w Polsce ułatwiła siłom wstecznym sięgnięcie po władzę. I te właśnie siły określiły charakter nowego państwa polskiego, łącznie z polityką w kwestii granic⁵⁸; tę jednak porusza się tylko ogólnie⁵⁹. Wydaje się, że w tym właśnie zagadnieniu badacze radzieccy dopiero w przyszłości wypowiedzą się szerzej.

Natomiast jednomyślna opinia panuje co do samego faktu restytuowania państwowości polskiej. W przeciwieństwie do przedwojennej, jest to opinia pozytywna, przy czym uwzględnia ona głównie aspekty klasowe. Zresztą sprawę traktuje się także szerzej, gdy mowa o powstaniu nowych państw narodowych po I wojnie światowej. Utworzenie ich „miało duże postępowe znaczenie, ułatwiając ludziom pracy tych krajów walkę o wyzwolenie społeczne”⁶⁰, było wielkim zwycięstwem ujarzmionych narodów, zwieńczeniem ich długotrwałej walki, mimo że klasa robotnicza nie osiągnęła władzy⁶¹.

Ustalenie to odnosi się w pełni i do Polski. Od razu, już w momencie odbudowy nowe państwo polskie stało się państwem klas posiadających, agresywnym, stosującym ucisk społeczny i narodowy. „Niemniej restytuowanie niepodległości Polski miało postępowe znaczenie. Liczny, posiadający bogatą kulturę naród otrzymał wolność narodową i zjednoczył (choć nie całkiem) swe ziemie. Likwidacja zależności narodowej tworzyła lepsze warunki rozwojowi świadomości klasowej polskich mas pracujących”⁶², „Odzyskanie niepodległości przez Polskę było zgodne z interesami ludu polskiego i miało postępowe znaczenie. [...] Stuletnia jego krzywda została naprawiona. Zniesienie ucisku narodowego sprzyjało rozwojowi świadomości mas pracujących oraz ich walce o wyzwolenie społeczne”⁶³.

Podobne stanowisko zajmują również inni badacze radzieccy. Podkreśla się więc, że niepodległość wpływała pozytywnie na pogłębianie się świadomości klasowej, że dzięki niej kultura i język polski mogły się rozwijać dalej już bez przeszkód w zjednoczonym państwie⁶⁴. Swoisty i słaby refleks dawnych wątpliwości, charakterystycznych dla okresu międzywojennego, znaleźć można jeszcze w jednej z cytowanych prac Manusiewicza⁶⁵.

Później, w miarę wzbogacania bazy źródłowej swych prac, doskonalenia metodologicznego, Manusiewicz odszedł od tego typu ujęć. Krytyczne spojrzenie na ówczesną polską rzeczywistość nie przesłania mu

⁵⁸ *Oczerki rewolucyjnych związków narodów Rosji i Polski 1815—1917*. Moskwa 1976, s. 575; Smirnow, *Polskomu gosudarstwu — tysiąc lat*, s. 30.

⁵⁹ Por. np. Misko, *Oktiabr'skaja rewolucyjja*, s. 107—108; Kałenyczenko, *Wielkiy Żowteń i rewolucyjnyj ruch u Polzczci*, s. 338; *Istorija Polczy*, t. III, s. 55—56, 79.

⁶⁰ Konstantinow, Wielikowicz, op. cit., s. 57.

⁶¹ A. J. Manusiewicz, *Wielikij Oktiabr' i obrazowanie w 1917—1918 gg. nowych gosudarstw w Jewropie (K istoriografii problemy)*. „Woprosy istorii” 1968, nr 11, s. 32.

⁶² Misko, *Oktiabr'skaja rewolucyjja*, s. 108.

⁶³ *Istorija Polczy*, t. III, s. 56.

⁶⁴ Macko, op. cit., s. 15; Kałenyczenko, *Wielkiy Żowteń i rewolucyjnyj ruch u Polzczci*, s. 108—109; Jaźborowska, *Idiejnoje razwitiije polskogo rewolucyjnego raboczego dwizenija*, s. 346.

⁶⁵ Manusiewicz, *Oczerki istorii Polczy*, s. 279.

już podstawowej kwestii: prawa całego narodu do niepodległości, posiadania własnego państwa. Takie właśnie podejście do rozpatrywanych zjawisk: obiektywne, a jednocześnie krytyczne wydaje się rokować spore nadzieje na przyszłość. Cechuje ono zwłaszcza badaczy młodszych wiekiem, ale nie tylko, jest bowiem warunkiem niezbędnym uprawiania twórczości naukowej. Z powodzeniem stosuje je radziecka badaczka dziejów Polski, Inessa Jaźborowska. Co prawda nie zajmuje się szerzej samym problemem niepodległości, bowiem dla niej prawo Polski do suwerenności i własnej państwowości jest niejako pewnikiem, który nie wymaga dowodu. Natomiast już w skomplikowanej kwestii oceny działalności rządu Jędrzeja Moraczewskiego dało to dobre wyniki. Ten właśnie gabinet, sędzi Jaźborowska, przygotował grunt pod przejęcie władzy przez kontrrewolucję⁶⁶. Ocena jest więc jednoznaczna i ostra. Jednocześnie jednak rząd ten proklamował niepodległość Polski, swobody demokratyczne, ośmiogodzinny dzień pracy, zwołanie Sejmu Ustawodawczego, z nim wiązały nadzieje wszystkie partie drobnomieszczańskie, popierała go większość ludzi pracy, dlatego — wnioskuje autorka — nie znalazł poparcia w społeczeństwie bojkot wyborów do Sejmu ani hasło rzucone przez KPRP: „Precz z rządem Moraczewskiego!”, owszem, oba one wyszły na niekorzyść komunistów⁶⁷.

Umotywowane wydaje się też stanowisko Stanisława Steckiewicza, który uważa, że na przełomie lat 1918—1919 „głównym problemem stojącym do rozwiązania przed całym narodem polskim był problem restytuowania niepodległości Polski i zjednoczenia w jednolitym państwie wszystkich ziem polskich”⁶⁸. To właśnie główne zadanie przeszkadzało jednak robotnikom w walce o władzę z burżuazją⁶⁹. Stwierdzenia te służą autorowi do pogłębienia obrazu ogólnej sytuacji, nie zaś do wystawiania ocen wydarzeniom lub osobom.

Z powyższego zwyciężonego zarysu stanu dorobku historyków radzieckich wynika, że historiografia tamtejsza w zakresie poznania dziejów odrodzenia się państwowości polskiej przeszła niejako prawidłową drogę od stanu, w którym brak informacji wpływał na kategoryczność ocen, a dominowały elementy polityczne, do stosunkowo zaawansowanego rozpoznania problemu, z zastosowaniem metod naukowych i z dość bogatą faktografią.

ПОСЛЕВОЕННАЯ СОВЕТСКАЯ ИСТОРИОГРАФИЯ О ВОССТАНОВЛЕНИИ НЕЗАВИСИМОСТИ ПОЛЬШИ В 1918 ГОДУ

В статье анализируются работы советских историков, написанные в послевоенные годы. Главная мысль статьи состоит в том, что советская историография постепенно совершенствовалась как по фактографическому содержанию, так и по глубине оценок. Главный тезис

⁶⁶ Jaźborowskaja, *Kommunističeskaja Partija Polszy i idei Oktjabria*, s. 87.

⁶⁷ Ibidem, s. 55, 60—61, 86—87.

⁶⁸ Steckiewicz, op. cit., s. 259—260.

⁶⁹ Ibidem, s. 259.

этой историографии — непреложное положение о влиянии Октябрьской революции на обретение Польшей независимости. В работах советских историков дана разносторонняя картина нашей страны в момент обретения независимости, но в то же время повторяются постоянные элементы, такие, как различия в развитии трех частей Польши, находившихся под властью России, Германии и Австро-Венгрии, разная степень классового сознания их населения, стремление польского народа к объединению, прогрессивный характер национально-освободительной борьбы поляков, сильный налет национализма, ошибки революционных партий (например, по национальному и крестьянскому вопросам).

Из анализа работ советских историков следует, что они положительно оценивают факт восстановления независимости Польши, однако с силой подчеркивают, что переход власти к контрреволюционным силам (коалиционный кабинет Игнацы Падеревского они считают выражением объединения польской контрреволюции: лагеря сторонников Пилсудского с националистической национал-демократией) противопоставил независимость революции, а плохо понятые национальные интересы — социальному освобождению угнетенных слоев. Советских историков особенно интересовали такие вопросы, как борьба за Советы рабочих депутатов в Польше, образование коммунистической партии, роль Польской социалистической партии. Они правы, утверждая, что возрождавшаяся Польша могла стать в то время не только буржуазной республикой, но и социалистической. В связи с этим они рассматривают влияние на революционную борьбу в Польше эмигрантов, возвращавшихся из России, Германии и Австро-Венгрии, значение помощи, оказываемой польским коммунистам из-за рубежа.

По мнению советских историков, польское государство уже в период формирования отличалось многочисленными противоречиями: социальными, национальными, экономическими, в уровне развития, во внутренней и внешней политике. Тем не менее часть историков считает, что на рубеже 1918—1919 гг. главной проблемой было восстановление независимости Польши и объединение в едином государстве всех ее земель, что в значительной мере было именно тогда осуществлено.

SOVIET POSTWAR HISTORIOGRAPHY ON THE RESTITUTION OF POLAND'S INDEPENDENCE IN 1918

The article analyzes works by Soviet historians written in the postwar period. The main thesis of the article is that the Soviet historiography had gradually improved, its factographic material becoming richer and the presented analysis — more thorough. The opinion which prevails in the works is that the October Revolution had most certainly an impact on the regaining of independence by Poland. Individual Soviet authors present different pictures of our country at the moment of its becoming independent but they repeatedly point to some elements such as the differences in the development of individual sectors of partitioned Poland and in the class consciousness of their population, the Polish nation's striving for unity, the progressive character of the national liberation struggle of the Poles, strong nationalism, errors of revolutionary parties (for example in regard to the national questions and problems of peasants).

An analysis of the works by Soviet historians shows that they positively assess the fact of regaining independence by Poland, but they also strongly emphasize that the takeover of power by counterrevolutionaries (they are of

the opinion that the coalition cabinet of Ignacy Paderewski was a manifestation of the rallying of the Polish counterrevolutionary forces: the group of followers of Józef Piłsudski and the nationalist National Democracy) set independence in opposition to revolution and ill-conceived national interest — to the social liberation of the oppressed strata. Soviet historians showed particular interest in such problems as struggle for soviets of workers' delegates in Poland, setting up of the communist party, the role of the Polish Socialist Party. They are right in stressing that Poland could be reborn at that time not only as a bourgeois republic but also as a socialist state. In this connection they analyze the influence of émigrés from Russia, Germany and Austria on revolutionary struggle in Poland and the weight of assistance which came to Polish communists from abroad.

The opinion of Soviet historiographers is that the Polish state was torn by numerous conflictory questions: social and economic ones, those concerning national problems, the development questions, home and foreign policy. Some historians are of the opinion that at the turn of 1918 and 1919 a main problem was to reconstitute an independent Poland and to form one state combining all its territories what was, in a considerable extent, put into practice at that time.